

Рябокоть Євген Олександрович,
доцент кафедри цивільного права
юридичного факультету Київського
національного університету
ім. Тараса Шевченка, кандидат
юридичних наук, доцент

**ПОНЯТТЯ ПЕРЕХІДНОСТІ ПРАВ ТА ОBOB'ЯЗКІВ
У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ**

Цивільний кодекс (ЦК) України [10] серед об'єктів цивільних прав поряд із речами, у тому числі грошима та цінним паперами, іншим майном, результатами робіт, послугами, результатами інтелектуальної, творчої діяльності, інформацією, іншими матеріальними та нематеріальними благами, виділяє майнові права.

Віднесення майнових прав до числа об'єктів цивільних прав породило у цивілістичному середовищі дискусію з приводу самої можливості майнових прав, які здавна визнаються елементом змісту цивільних правовідносин. Віднесення суб'єктивних майнових прав до одного з різновидів об'єктів цивільних прав на перший погляд означає ототожнення понять «об'єкт» і «зміст» цивільного правовідношення.

Проблема віднесення майнових прав (рівно як і обов'язків) до числа об'єктів цивільних правовідносин безпосередньо залежить від визнання або невизнання їх оборотоздатними, тобто здатними до переходу (передачі) від одних суб'єктів правовідносин до інших.

У радянській літературі висловлювалися протилежні позиції. Представники напряму транслятивного правонаступництва на чолі з Б. Б.Черепакіним відштовхувалися від самої сутності правонаступництва, яке і передбачає перехід прав та обов'язків від одного суб'єкта (правопередника) до іншого (правонаступника) в порядку похідного правонабуття [1, с. 5-26].

Інші автори, критично висловлюючись щодо можливості переходу прав (обов'язків), стверджували те, що права і обов'язки, як категорії ідеологічні, не здатні переміщуватися у просторі, переходити від одного суб'єкта до іншого. У підсумку, під «переходом прав» слід розуміти припинення попереднього правовідношення і виникнення нового [6, с. 253-254]. Розвиток подібних суджень привів В. С. Толстого до висновку щодо застарілості терміну « правонаступництво» [9, с. 172-173], хоча його «осучасненого замітника» автором запропоновано не було.

Полеміка з приводу можливості або неможливості переходу (передачі, перенесення) прав та обов'язків, здатності майнових прав бути об'єктом цивільних правовідносин та розуміння природи правонаступництва продовжується і у теперішній час. Враховуючи постійне ускладнення суспільних правовідносин та появи практичної необхідності визнання майнових прав товаром, здатним до переміщення в обороті, чимало авторів підтримують позицію з природу можливості переходу майнових прав (зокрема, права вимоги, права власності) до інших учасників [2, с. 181-183]; [12, с. 135-154].

Інші наголошують на можливому русі об'єктів правовідносин, під якими розуміються матеріальні або нематеріальні блага, проте не порушують питання про перехідність або неперехідність майнових (суб'єктивних) прав (обов'язків) [3, с. 69-100]. Будучи противником віднесення майнових прав до числа об'єктів цивільних правовідносин і категорично заперечуючи здатність майнових прав до переходу, В.А. Белов акцентує увагу на тому, що терміни «перехід права», «передача права» неточно відображають стан динаміки правовідносин, адже у випадку реального переходу майнових прав (обов'язків) неодмінно виникла б ситуація, коли право (обов'язок) вже не належить правопереднику, але ще не виникло у правонаступника і протягом певного, хоча б і мізерного, проміжку часу вони залишаються безсуб'єктивними [1, с. 85-86].

Для обґрунтування можливості переходу прав (обов'язків) у порядку цивільного правонаступництва можна навести наступні аргументи.

По-перше, у нормах чинного законодавства, що забезпечує динаміку майнових правовідносин, досить широко вживається поняття «перехід прав (обов'язків)», «передача прав (обов'язків)». Тільки у тексті ЦК України можна нарахувати більше ста норм з подібним формулюванням (наприклад, ч. 4 ст. 12, ч. 1 ст. 100, ч. 1 ст. 104, ч. 1 ст. 105, ч. 1 ст. 108, ч. 2 ст. 127, ч. 1 ст. 178, ч. 1 ст. 182, ч. 2 ст. 187, ч. 1 ст. 194, ч. 1 ст. 197, ст. 240, ч. 1 ст. 341, ст. 362, 377, ч. 5 ст. 362, ч. 6 ст. 403, ч. 3 ст. 413, ч. 2 ст. 414, ч. 2, 3 ст. 419, ст. 427, ч. 2 ст. 448, ч. 2 ст. 470, ч. 2 ст. 480, ч. 2 ст. 490, ч. 2 ст. 500, ч. 1 ст. 512, ч. 1 ст. 513, ст. ст. 514, 517, ч. 3 ст. 528, ч. 5 ст. 563, ч. 2, 3 ст. 556, ч. 1 ст. 596, ст. 667, ч. 1 ст. 697, ч. 1 ст. 705, ч. 4 ст. 715, ч. 2 ст. 735, ч. 1 ст. 757, ст. 758, ч. 1 ст. 770, ч. 7 ст. 810, ст. 814, ч. 1 ст. 832, ст. 993, ч. 1 ст. 994, ч. 1 ст. 995, ч. 2 ст. 1027, ч. 6 ст. 1032, ч. 5 ст. 1033, ч. 2 ст. 1078, п. 4 ч. 1 ст. 1107, ст. 1113, 1127, ст. 1216, 1225, 1230-1232-1, ч. 3 ст. 1236, ч. 2 ст. 1238, ч. 4 ст. 1275, ч. 1 ст. 1276).

По-друге, з позиції української філології дієслово «передавати» означає «віддавати, подавати, вручати кого-, що-небудь комусь, віддавати що-небудь своє, від себе у чиєсь відання, володіння, розпорядження, залишати у спадщину,

передоручати комусь свої повноваження, обов'язки, поширювати на кого-небудь свої якості, ознаки...» [4, с. 734], а дієслово «переходити» - «покинувши кого-небудь, що-небудь, приєднуватися до іншого або інших; поступово змінюючись, перетворюватися у що-небудь інше [4, с. 752-753].

Відповідно, під правонаступництвом (окремі словники оперують поняттям « правонаступність») розуміється «перехід суб'єктивних прав від однієї особи до іншої на підставі закону або угоди (правочину) сторін» [5, с. 433; 7, с. 154; 13, с. 46], «перехід прав і обов'язків від однієї особи до іншої» [8, с. 355], а правонаступником визнається «той, кому передано всі права та обов'язки» [4, с. 860].

Узагальнення наведених поглядів дозволяє підкреслити цінність висновку щодо переходності прав та обов'язків, який полягає у засвідченні похідного характеру прав (обов'язків) правонаступника, до якого вони переходять загалом у незмінному вигляді, зі збереженням усіх особливостей, якості правового статусу правопередника.

По-третє, поняття переходу, передачі прав (обов'язків) є спеціальними юридико-технічними термінами, які не завжди можуть з точністю відображати обставини об'єктивної дійсності. Так, неможливо фізично передати іншій особі право як субстанцію нематеріальну, проте не в усіх випадках можна передати і річ (нерухоме майно, цінні папери, випущені у бездокументальній формі, грошові кошти, акумульовані на банківському рахунку).

Існування численних спеціальних юридичних формулювань обумовлюється тим, що право - наука не природнича, а суспільна, створена правознавцями з метою упорядкування суспільних відносин.

По-четверте, правонаступництво має на меті не створення, а усунення безсуб'єктності шляхом поєднання в часі моментів припинення права попереднього носія і виникнення права у нового. Прикладом може послужити норма ч. 5 ст. 1268 ЦК України, яка регламентує, що незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белов В. А. Правопреемство в связи с законодательной концепцией квалификации имущественных прав как объектов гражданских прав / В.А. Белов // Законодательство. - М., 1998. - № 6. - С. 81-91.
2. Гладько Ю. Право вимоги як об'єкт цивільних прав/ Ю. Гладько // Проблеми державотворення та захисту прав людини в Україні. Матеріали XV регіональної науково-практичної конференції. 04-05 лютого 2009 р. - Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2009. - С. 181-183.
3. Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : Монографія / С. О. Сліпченко. - Х. : Діса плюс, 2013. - 552 с.
4. Словник української мови / Кер. В. В. Німчук та ін. / Відп. ред. В. В. Жайворонок. - К. : ВЦ «Просвіта», 2012. - 1320 с.
5. Словник юридичних термінів і понять. За ред. професорів В. Г. Гончаренка та З. В. Ромовської. - К. : Юстініан, 2013. - 597 с.
6. Советское гражданское право : Учеб. Пособие. / Под ред. В. А. Рясенцева. - Ч. 1. - М. : Изд-во ВЮЗИ, 1960 - 519 с.
7. Тлумачний словник з цивільного права / Під заг. ред. д.ю.н. Селіванова В. М. - К. : Інститут приватного права і підприємництва Академії правових наук України, 1998. - 228 с.
8. Тлумачний словник сучасної української мови : Близько 50000 сл. / Уклад. І. М. Забіяка. - К.: Арій, 2007. - 512 с.
9. Толстой В. С. Исполнение обязательств / В. С. Толстой. - М. : Юридическая литература, 1973. - 208 с.
10. Цивільний кодекс України від 16 липня 2003 // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 40-44. - Ст. 356.
11. Черепяхин Б. Б. Правопреемство по советскому гражданскому праву / Б. Б. Черепяхин. - М. : Госюриздат, 1962. - 162 с.
12. Шимон С. І. Теорія майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин : монографія / С. І. Шимон. - К. : Юрінком Інтер, 2014. - 664 с.
13. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Ред кол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. - К.: Видавництво «Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана», 2003. - Т. 5 - 736 с.